

naar een samenhangend stimuleringsprogramma
voor de omgevingskwaliteit van Nederland

de nieuwe Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp

Inhoud

Voorwoord	4
1. Aanleiding	6
2. De urgentie van de ARO	8
3. De stimulerende rol van het Rijk	13
4. De inhoud van de nieuwe ARO	18

In de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp (ARO) formuleert de Rijksoverheid haar programma voor het ruimtelijk ontwerp in Nederland en het rijksbeleid dat daarop betrekking heeft, voor een periode van vier jaar. Momenteel wordt door de ministeries van BZK en OCW gewerkt aan een nieuwe Actieagenda, voor de periode 2021-2024. Het College van Rijksadviseurs draagt graag bij aan de inhoud van de nieuwe ARO.

In de visie van het CRa kan de ARO een belangrijke toegevoegde waarde hebben, in de vorm van een meerjarig stimuleringsprogramma waarin de omgevingskwaliteit van Nederland centraal staat. De ARO vervult daarbij een schakelfunctie tussen het Rijksbeleid aan de ene kant en de concrete ontwerpopgaven aan de andere kant. Dit advies van het CRa doet een voorzet voor de inhoud van dit programma, aan de hand van hierboven genoemde kernbegrippen: zorgvuldig opdrachtgeverschap en de inzet van ontwerpkracht.

Het momentum voor de nieuwe ARO is strategisch: de urgentie is groot om vanuit het Rijk actief bij te dragen aan het oplossen van actuele sociaal-maatschappelijke vraagstukken. Deze vraagstukken hebben uitermate ingrijpende ruimtelijke consequenties. Daarbij wordt de ARO veel sterker ingebed in het omgevingsbeleid van het Rijk als geheel.

Voor de inhoud van de ARO heeft het CRa een zestal adviezen voorbereid. De adviezen hebben betrekking op:

- De versterking van het publieke opdrachtgeverschap op regionaal en lokaal niveau
- Het inzetten van ontwerpend onderzoek bij de aanpak van urgente maatschappelijke opgaven
- Het onderzoeken van de mogelijkheden van werkwijze van de Vlaamse ‘Open Oproep’ voor Nederland
- Het inzetten op een Rijksbreed commitment en de samenwerking van departementen
- Het stimuleren de multidisciplinaire kennisontwikkeling en –deling
- Het ontwikkelen van een visie op de veranderende maatschappelijke opgaven in relatie tot het reguliere onderwijs, de beroepservaringsperiode en life long learning (Wet op de architectentitel).

We hopen met deze adviezen te inspireren tot een stimulerende en samenhangende aanpak.

College van Rijksadviseurs

Floris Alkemade

Berno Strootman

Daan Zandbelt

1

Aanleiding

In de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp (ARO) formuleert de Rijksoverheid haar programma voor het ruimtelijk ontwerp in Nederland en het rijksbeleid dat daarop betrekking heeft, voor een periode van vier jaar. Een nieuwe beleidsperiode is aanstaande (2021-2024), de bedoeling is dat in het najaar van 2020 de ARO door het Kabinet aan de Tweede Kamer wordt aangeboden. De komende tijd wordt door de ministeries van OCW en BZK hiervoor de basis gelegd. Het College van Rijksadviseurs (CRA) wil hierbij graag de helpende hand bieden.

Het momentum voor de nieuwe ARO is strategisch: de urgentie is groot om vanuit het Rijk actief bij te dragen aan het oplossen van actuele sociaal-maatschappelijke vraagstukken. Deze vraagstukken hebben belangrijke ruimtelijke consequenties. Van de woningbouw tot en met de energietransitie, de vergrijzing en de toekomst van de landbouw: Nederland staat voor grote opgaven. Maar ook de stikstofproblematiek en de gevolgen van de Corona-crisis (de inrichting van de anderhalve meter samenleving): het zijn complexe vraagstukken die ons allemaal raken.

De oplossing hiervan is niet eenvoudig maar met een samenhangende en programmatische benadering kan vanuit het Rijk hieraan een bijdrage worden geleverd. Hierin staat de inzet van goed opdrachtgeverschap centraal, gekoppeld aan ontwerpkracht. Dit speelt op alle schaalniveaus: lokaal, regionaal/provinciaal en nationaal. Het Rijk kan hier met haar beleid Rijksbreed op inzetten, met een aanpak die partijen verbindt en zorgt voor samenhang en impact.

Deze ambitie heeft het Rijk onlangs ook verwoord in de brief van de minister van BZK aan de Tweede Kamer (23 april 2020, Kamerbrief over nadere keuzes in het kader van de Nationale Omgevingsvisie). Hierin wordt aangegeven dat 'de oplopende druk op de fysieke leefomgeving vraagt om scherpe en fundamentele keuzes. Ook vraagt zij om meer regie vanuit het Rijk om richting te geven aan de toekomstige fysieke leefomgeving van Nederland.'

De bedoeling van het Rijk is daarbij 'niet het centraliseren van taken en verantwoordelijkheden; wel het geven van richting op grote opgaven en regie op goed samenspel, zowel publiek als publiek/privaat. Kortom: het voortouw nemen in onze gezamenlijke opgave.' (..). 'Steeds duidelijker wordt dat de opgaven alleen aangepakt kunnen worden als we dit in samenhang doen.'

Ook de ARO kan in dit verband een belangrijke toegevoegde waarde hebben, in de vorm van een meerjarig stimuleringsprogramma waarin de omgevingskwaliteit van Nederland centraal staat. De ARO vervult daarbij een schakelfunctie tussen het Rijksbeleid aan de ene kant en de concrete ontwerp-opgaven aan de andere kant. Dit advies van het CRA doet een voorzet voor de inhoud van dit programma, aan de hand van hierboven genoemde kernbegrippen: zorgvuldig opdrachtgeverschap en de inzet van ontwerpkracht

Opzet advies

Het advies bestaat uit drie onderdelen. Allereerst wordt de urgentie en betekenis van de ARO nader geduid, onder meer aan de hand van de bovengenoemde opgaven die voor ons liggen (hoofdstuk 2). Vervolgens gaat het advies in op het eigen opdrachtgeverschap van het Rijk in brede zin en het bieden van ondersteuning door het Rijk bij regionale en lokale ontwikkelingen (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 komt vervolgens specifiek de rol van de nieuwe ARO aan bod.

Een markant moment: 30 jaar Rijksbeleid voor ruimtelijke kwaliteit

De nieuwe ARO verschijnt op een markant moment. Het is in 2021 dertig jaar geleden dat de toenmalige ministeries van VROM en WVC, onder leiding van Hans Alders en Hedy d'Ancona, de eerste architectuurnota presenteerden: 'Ruimte voor architectuur'. In die nota nam het Rijk haar verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van architectuur in Nederland. Later werd die aandacht verbreed naar stedenbouw, monumenten, landschapsontwikkeling, openbare ruimte en infrastructuur.

Het gaat inmiddels in het stimuleringsbeleid van het Rijk om ruimtelijk ontwerp en omgevingsbeleid in brede zin. Drie decennialang heeft het Rijk met regelmaat haar beleid herijkt, daarbij inspelend op nieuwe maatschappelijke vraagstukken en ruimtelijke opgaven. Inmiddels is er een veelheid aan partners waarmee het Rijk samenwerkt op dit terrein. Dit gebeurde onder meer in het Platform Architectuurbeleid, dat werd voorgezeten door de Rijksbouwmeester en waarin inhoudelijke en beleidsmatige afstemming plaatsvond over de bevordering van het architectuurklimaat in Nederland. Sommige van deze organisaties bestonden al, andere zijn juist de afgelopen dertig jaar opgericht (al dan niet met steun van het Rijk). Denk onder meer aan de lokale architectuurcentra, Architectuur Lokaal, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, Architectenregister, Het Nieuwe Instituut (voortgekomen uit het Nederlands Architectuurinstituut/NAi) en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie (voortgekomen uit Stimuleringsfonds Architectuur). Daarnaast wordt sinds jaar en dag samengewerkt met onder meer de branche- en beroepsorganisaties in het veld van het ruimtelijk ontwerp en de verschillende onderwijsinstellingen. Deze rijke infrastructuur biedt een krachtige voedingsbodem om ook in de komende tijd de oplossing van urgente maatschappelijke vraagstukken te koppelen aan goed opdrachtgeverschap en de inzet van ontwerpkracht. Daarmee wordt Nederland rijker, hechter en schoner, voor huidige en toekomstige generaties.

2

De urgentie van de nieuwe ARO

Met de ARO wordt voor de periode 2021-2024 aangegeven welke accenten het Rijk legt in het nationale beleid voor het ruimtelijk ontwerp. Hierop kunnen de departementen aanhaken met hun programma's en projecten. Dat geldt ook voor de externe partners met wie het Rijk samenwerkt in haar stimuleringsbeleid. De ARO is daarmee een belangrijk richtinggevend document.

In dit hoofdstuk schetsen we de context en het tijdsbeeld waarbinnen de ARO tot stand komt. Er staat voor Nederland de komende tijd veel op het spel. Tal van opgaven dringen zich naar de voorgrond en vragen om ruimte. Het omgaan met deze – vaak conflicterende – ruimteclaims is niet eenvoudig.

Door de inzet van de ARO kan het Rijk eraan bijdragen dat samenhangende oplossingen dichterbij komen. Daarmee wordt tevens invulling gegeven aan belangrijke beleidsdocumenten en –uitgangspunten zoals de NOVI, de Verklaring van Davos en Parijs 2050. De ondersteuning van andere overheden vormt daarbij een belangrijk aandachtspunt.

Niet in de laatste plaats staat de ARO in een traditie waarbij het inrichten van onze omgeving kan worden gezien als een culturele daad. Ook daar vloeit een grote urgentie uit voort voor de inhoud van deze actieagenda.

De grote opgaven voor Nederland ter hand nemen

Wie gedacht had na de Vinex-periode dat Nederland 'af' was en er geen grote ruimtelijke ingrepen meer noodzakelijk waren, is bedrogen uitgekomen. Op allerlei terreinen spelen in Nederland omvangrijke transitie die stuk voor stuk beslag leggen op de schaarse ruimte. Ook het CRa onderkent het belang hiervan en heeft deze opgaven eind 2018 in Panorama Nederland in beeld gebracht. Het gaat onder meer om de klimaatverandering, de noodzakelijke overstap naar hernieuwbare energie, het nijpende tekort aan woningen, een gebrek aan duurzame vervoersopties en de noodzaak van de verduurzaming van de landbouw. Onder al deze transitie ligt een groeiende maatschappelijke ongelijkheid tussen groei- en krimpgebieden en binnen steden. Maatschappelijke vooruitgang kan in die zin niet los worden gezien van ruimtelijke inrichting, aldus het CRA.

Essentieel in de uitwerking van Panorama Nederland is volgens het CRa een samenhangende benadering waarbij aan het Rijk een cruciale verantwoordelijkheid wordt toegedicht, na een tijdperk waarin de ruimtelijke inrichting in belangrijke mate is gedecentraliseerd naar andere overheden. Het regionale schaalniveau is het meest geschikt om de gewenste samenhang aan te brengen en ontwerpers vervullen een essentiële rol. Ook andere partijen onderschrijven de noodzaak van deze aanpak, zo blijkt uit recente studies als Stad van de Toekomst (BNA) en Regio van de Toekomst (BNSP en NVTTL).

Invulling geven aan nationaal en internationaal beleid

De koers richting de samenhangende benadering is inmiddels ingezet. Met de ontwerp/concept-NOVI en met name ook met de kabinetsbrief 'Regie en keuzes in het nationaal beleid' (23 april 2020) neemt het Rijk weer verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de omgeving in Nederland – gebouwd en ongebouwd. Zij positioneert zich opnieuw in het veld van de ruimtelijke inrichting.

Essentieel in Panorama Nederland is een samenhangende benadering waarbij aan het Rijk een cruciale verantwoordelijkheid wordt toegedicht, na een tijdperk waarin de ruimtelijke inrichting in belangrijke mate is gedecentraliseerd.

Het serieus uitvoering geven aan de Verklaring van Davos heeft stevige consequenties, zoals het bevorderen dat een hoge omgevingskwaliteit als algemene ambitie wordt aanvaard.

Met de uitvoering van de NOVI kan het Rijk weer een voorbeeldstellende, geëngageerde en inspirerende rol vervullen. Hierbij hangt veel af van de regionale uitwerkingen waar momenteel hard aan gewerkt wordt. Juist bij deze uitwerkingen komen alle – mogelijk conflicterende – ruimteclaims en dimensies bij elkaar. Verschillende opdrachtgevers met uiteenlopende belangen zitten aan tafel. Op dat moment ontstaat behoefte aan verbinding, verbeelding en vernieuwing: zaken die bij uitstek ontwerpers kunnen leveren. Ontwerpers kunnen schijnbaar onvergelykbare en niet te verbinden zaken wel aan elkaar koppelen. Ook doen zij ook daadwerkelijk voorstellen. Zij leggen verbanden die anderen niet leggen. Daardoor groeit ook het draagvlak voor de geplande ingrepen. Het ontwerp onderzoek dat ontwerpers kunnen inzetten als methode is daarmee ook te zien als een belangrijk instrument in het kader van participatie; zij luisteren en verbinden de verschillende ambities van belanghebbenden.

Naast dit nationale beleid inzake het omgevingsbeleid maakt ook internationaal beleid onderdeel uit van de context waarbinnen de nieuwe ARO tot stand komt. Zo heeft de Nederlandse regering haar handtekening gezet onder de Verklaring van Davos (2018). Deze verklaring kreeg als ondertitel mee: 'Naar een kwalitatief hoogstaande Baukultur voor Europa.' Het serieus uitvoering geven aan de Verklaring van Davos heeft stevige consequenties, zoals het bevorderen dat een hoge omgevingskwaliteit als algemene ambitie wordt aanvaard, van het nationale tot en met het lokale schaalniveau. Ook moet het Rijk beleid invoeren waarin die ambitie gestalte krijgt en ervoor zorgen dat de visie op omgevingskwaliteit in het relevante beleid als belangrijke doelstelling geïntegreerd wordt. Het Rijk neemt opnieuw haar verantwoordelijkheid voor de omgevingskwaliteit. En spreekt daar ook andere overheden op aan. Daarmee wordt niet alleen op rijksniveau een nieuwe Baukultur gestimuleerd maar ook op provinciaal, regionaal en lokaal niveau.

In internationaal opzicht zijn verder belangrijke documenten het Klimaatakkoord van Parijs 2015 en de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties. Deze geven niet alleen richting aan het handelen van het Rijk in termen van duurzaamheid, maar ook aan het gedrag van andere overheden, marktpartijen, ondernemers en burgers.

De knowhow en capaciteit op alle schaalniveaus versterken

Nederland heeft in de afgelopen decennia geprofiteerd van gericht kwaliteitsbeleid van het Rijk. Er zijn veel voorbeelden waarin interdepartementaal samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit succesvolle resultaten opleverde, denk aan de programma's als het Belvédère-beleid voor cultuurhistorie en ruimtelijke ordening (2000-2009) en Ruimte voor de Rivier (2006-2018). Deze benadering werkte door op het regionale en lokale schaalniveau. Sommige overheden vinden het momenteel echter lastig invulling te geven aan hun rol als hoeder van omgevingskwaliteit en aan hun eigen opdrachtgeverschap.

Er is na de decentralisatie van het ruimtelijk beleid een grote vraag ontstaan naar kennis, capaciteit en ervaring bij de andere overheden. Zo worden provincies en waterschappen in toenemende mate verantwoordelijk voor de ruimtelijke kwaliteit op het regionale schaalniveau maar moeten hun organisatie daar nog wel op inrichten. Ook moeten er stuurgroepen (nieuw) opgericht worden om dat verschillende belangen samen te brengen. In het verleden hadden provincies bijvoorbeeld vooral een toetsende rol; zij wachtten af welke initiatieven op hen afkwamen. In deze nieuwe tijd van gebiedsontwikkeling en regionale uitvoeringsstrategieën wordt van provincies veel meer een proactieve rol verwacht, voorin het proces.

Datzelfde geldt voor het publieke opdrachtgeverschap op lokaal niveau. Omdat de definitieve besluiten bij het bouwen aan en inrichten van dorpen, steden en landschappen normaliter door gemeenten genomen worden, behoeft omgevingskwaliteit op lokaal niveau, van opdrachtverlening tot en met uitvoering, continue aandacht.

Het is aan het Rijk om in te spelen op deze ontwikkelingen en de overheden op lokaal en provinciaal/regionaal niveau adequate ondersteuning te bieden.

De inrichting van de ruimte als culturele daad blijven beschouwen

De identiteit van Nederland is fundamenteel verbonden met de manier waarop wij onze leefomgeving inrichten. Dat begon al met de inrichting van de oudste cultuurlandschappen in ons land, waarbij nieuw land werd bevochten op het water. Ook de wijze waarop onze dorpen en steden zijn ingericht vertelt veel over de normen en waarden waar wij voor staan en hoe we met elkaar willen samenleven. Nederland staat interna-

3

De stimulerende rol van het Rijk

Het Rijk heeft een belangrijke eigen verantwoordelijkheid voor de inrichting van de Nederlandse ruimte. De beïnvloeding verloopt via drie lijnen: het opdrachtgeverschap bij Rijksprojecten, het mede-opdrachtgeverschap bij regionale opgaven en de uitwerking van meer generieke wet- en regelgeving. Het gaat daarmee zowel om de eigen investeringen als om de manier waarop andere overheden, marktpartijen en inwoners tot een bepaald gedrag kunnen worden verleid. Deze drie lijnen passeren in dit hoofdstuk kort de revue.

tionaal bekend als gidsland voor wat betreft de ruimtelijke ordening, zowel van de gebouwde als de omgebouwde omgeving. Daarmee heeft het bouwen ook alles te maken met onze cultuur. Een cultuur waarin naast economische belangen ook sociale, ecologische en historische belangen een grote rol spelen.

De nota Architectuur van de Ruimte verwoordde dat in 1997 aldus: 'Ons land kent op het gebied van de vormgeving en inrichting van de leefomgeving een lange traditie, die tot uiting komt in vele historische gebouwen, steden, landschappen en infrastructuur. Het met zorg en creativiteit aanpassen van de omgeving aan nieuwe eisen vormt een uitdagende ontwerpogave. Het is de taak van de overheid om daarbij de culturele invalshoek te stimuleren. In de eerste plaats door zelf als opdrachtgever of partner in het bouwproces het goede voorbeeld te geven. Maar ook in meer algemene zin, door het bevorderen van een gunstig architectuurklimaat en het stimuleren van marktpartijen, te streven naar architectonische kwaliteit. Dit vereist een samenhangend beleid op verschillende schaalniveaus.'

Juist de ARO kan in onze visie eraan bijdragen dat deze samenhang opnieuw wordt nagestreefd. De Nederlandse bouwcultuur is van oudsher altijd flexibel en vernieuwend geweest, van de eerste inpolderingen tot en met de Deltawerken. Nu is er een belangrijke stap naar een in sociaal opzicht veerkrachtige, klimaatadaptieve en duurzaam volhoudbare herinrichting van ons land nodig.

De betrokkenheid van ontwerpers speelt hierbij een cruciale rol. We zien in de gebouwde omgeving om ons heen wanneer zij wel en juist niet bij inrichtingsvraagstukken worden betrokken en de culturele betekenis van het bouwen geen of onvoldoende aandacht krijgt. Met die gebouwde erfenis zonder ruimtelijke kwaliteit zitten we vervolgens decennialang opgescheept. De aanstaande introductie van de Omgevingswet biedt kansen om het beter te doen en in te spelen op bewonersparticipatie: integraal werken en het combineren van verschillende belangen in één plan, waarbij zowel bewoners als belanghebbenden participeren en elkaar vinden op gedeelde kernwaarden. Ontwerpers zijn daarbij bij uitstek in staat om die verbinding tot stand te brengen, mits zij daardoor door opdrachtgevers aan publieke en private zijde in staat worden gesteld en vanaf het begin bij het ontwikkelings- en ontwerptraject worden betrokken.

Ontwerpers zijn bij uitstek in staat om verbinding tot stand te brengen, mits zij daardoor door opdrachtgevers aan publieke en private zijde in staat worden gesteld en vanaf het begin bij het ontwikkelings- en ontwerptraject worden betrokken.

Inzet via het eigen opdrachtgeverschap

In opdracht van de verschillende departementen is het Rijk is via diensten als het Rijksvastgoedbedrijf, Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer als opdrachtgever betrokken bij concrete gebiedsontwikkelingen in het land. Het gaat daarbij om complexe en integrale ontwikkel- en ontwerpogaven waarbij het Rijk zelf investeert en daarmee een voorbeeldrol vervult op het gebied van ruimtelijke kwaliteit. Bij uitstek ligt hier een verbindende en katalyserende functie voor het Rijk weggelegd; zij kan laten zien dat door samenwerking van verschillende sectoren en disciplines een veel beter resultaat kan worden bereikt. De meerwaarde is meer: ruimtelijk, maatschappelijk en financieel (de waarde op termijn). Projecten als Ruimte voor de Rivier en de verschillende generaties Sleutelprojecten hebben dat de afgelopen jaren overtuigend aangetoond.

Een van de onderdelen van zorgvuldig opdrachtgeverschap is het benoemen van ruimtelijke kwaliteit als expliciete doelstelling. Een middel om deze ambitie te realiseren is het op tijd inzetten van ontwerpkracht om daarmee verschillende opgaven (met name op gebiedsniveau) met elkaar te verbinden. Juist ontwerpers beschikken over competenties om de verbinding tussen uiteenlopende domeinen tot stand te brengen. Zij zullen bij gebiedsontwikkelingen dan ook tijdig aan tafel moeten schuiven en vanuit een langdurige betrokkenheid meedenken in de fasen van initiatief tot en met realisatie. De rijksdiensten kunnen hierin het voortouw nemen, mits ze daartoe worden aangezet en in staat gesteld door de departementen.

In dit verband doet het CRa de aanbeveling om als Rijksoverheid in te zetten op een brede uitvraag aan ruimtelijk ontwerpers. Dit in aansluiting op een pleidooi dat veelvuldig in de praktijk kan worden opgetekend: er moet veel meer integraal worden uitgevraagd door overheid en marktsector, met meer aandacht voor de leefkwaliteit van de gebouwde omgeving. Te vaak staat alleen de technische opgave centraal en is er te weinig oog voor de sociale en culturele aspecten en de invloed daarvan op mens en omgeving.

Deze situatie kan worden doorbroken door het verplicht stellen van een gebiedsanalyse voor de complexe opdrachten van het Rijksvastgoedbedrijf, Rijkswaterstaat, de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland en Staatsbosbeheer. Dit is een eerste verantwoordelijkheid van het ministeries van BZK, IenW, OCW en LNV. Met deze gebiedsanalyse wordt breder gekeken dan de ruimtelijke ingreep zelf.

Wat is de mogelijke impact op de omgeving en vice versa? Met (betaalde) vooronderzoeken kunnen ontwerpers gebieden in kaart brengen en de opgaven die daar spelen. Ook brengen zij de relevante belanghebbende partijen in beeld die een rol kunnen vervullen bij de verdere (gebieds)ontwikkeling.

Het is op basis van deze gebiedsanalyse vervolgens zaak voor de rijksdiensten om een brede uitvraag te formuleren, waarbij het criterium 'omgevingskwaliteit' expliciet is meegenomen en verwoord in de gevraagde specificaties en geborgd wordt in het vervolg van de planontwikkeling. Een volwaardige rol voor de ruimtelijke ontwerpers is daarbij vanzelfsprekend.

In dit verband kan worden aangesloten bij de ervaringen die zijn opgedaan bij de ontwikkeling van de Nieuwe Kaart van Nederland (Atelier Rijksbouwmeester), het Dashboard Verstedelijking (CRa) en de Waardentafel (Brink Groep, in ontwikkeling).

Het Rijk als partner voor medeoverheden en marktpartijen

De aanleiding voor het Rijk om andere overheden extra ondersteuning te bieden, is gelegen in het feit dat zij sinds kort meer nadrukkelijk partner is van de medeoverheden om transities op verschillende beleidsterreinen (wonen, energie, klimaatadaptatie, et cetera) te laten slagen. Hierbij zijn nieuwe coalities nodig om vanuit het ruimtelijk beleid maatschappelijk waardevolle en op de lange termijn belangrijke veranderingen voor elkaar te krijgen .

De regio is bij veel van de uitvoeringsstrategieën gekozen als het passende schaalniveau. Dit is een terechte keuze: hier komen veel (sectorale) doelstellingen bij elkaar. Er wordt al in verschillende gebieden hard gewerkt aan onder meer Regionale Energie Strategieën, Regiodeals, Woondeals, Erfgoeddeals en andere gemeente-overstijgende plannen. Het gaat hier om complexe plannen met meerdere doelstellingen en belanghebbenden; het is een nieuwe tak van sport die vraagt om kennisontwikkeling en -deling. Niet alleen inhoudelijk maar ook procesmatig: hoe kunnen de nieuwe coalities het beste worden ingericht?

Vanuit haar overkoepelende rol kan het Rijk de denkkracht aanreiken om de regionale en lokale planvorming te ondersteunen. Het Rijk helpt zo de andere overheden bij het invullen van hún opdrachtgeverschap. Met opnieuw de inzet van ontwerpkracht als een van de belangrijkste instrumenten om de coalitievorming en de planontwikkeling te faciliteren.

Om belangrijke en maatschappelijk waardevolle veranderingen voor elkaar te krijgen zijn nieuwe coalities nodig.

Er moet veel meer integraal worden uitgevraagd door overheid en marktsector, met meer aandacht voor de leefkwaliteit van de gebouwde omgeving.

Inzet via beleid en wet- en regelgeving

Het Rijk heeft niet alleen via haar eigen opdrachtgeverschap en de samenwerking met andere overheden en marktpartijen invloed op de ruimtelijke kwaliteit van Nederland. Dit geldt ook voor haar meer generieke beleid en de daaruit volgende wet- en regelgeving.

Het gaat daarbij in de eerste plaats om het beleid dat voor het ruimtelijk domein wordt geformuleerd. Denk bijvoorbeeld aan het aanbestedingsbeleid waarvoor het ministerie van EZK eerstverantwoordelijk is. De regels die hieruit voortvloeien bepalen onder meer welke ontwerpers zich voor nieuwe projecten kunnen aanmelden. Door onder meer de eis van verplichte referentieprojecten worden nu vaak bepaalde bureaus bij voorbaat uitgesloten van deelname.

Daarnaast hebben tal van andere, niet-ruimtelijke domeinen ook invloed op de inrichting van ons land. Zo hebben beslissingen in de zorg over het langer zelfstandig wonen van ouderen gevolgen voor de vraag naar levensloopbestendig wonen en de vormgeving daarvan. De manier waarop invulling wordt gegeven aan de energietransitie en waterveiligheid bepaalt ook in belangrijke mate het aanzien van Nederland.

Op dit moment worden dergelijke beleidskeuzes en –veranderingen veelal sectoraal genomen, per departement. In de visie van het CRA is een veel betere onderlinge samenwerking van de departementen noodzakelijk. Daarbij kunnen opnieuw ook ontwerpers worden betrokken, om nieuw beleid mee te helpen vormgeven en te testen op de eventuele ruimtelijke consequenties.

In de adviezen voor de inhoud van de ARO komen we nader terug op het belang van de interdepartementale samenwerking.

Op deze plaats, waar het gaat om de directe invloedssfeer van het Rijk, doet het CRA de aanbeveling om te streven naar een open selectiecultuur bij overheidsopdrachten. We zien in de praktijk dat bij de selecties van overheidsopdrachten bepaalde ontwerpers niet of nauwelijks aan bod komen. Met name jonge ontwerpers missen de boot omdat zij nog niet over voldoende referentieprojecten beschikken terwijl zij wel over de gewenste vaardigheden en inzichten beschikken. Ook andere bureaus lopen hiertegen aan. Het gevolg is dat deze ontwerpers stelselmatig worden buitengesloten terwijl zij met hun creativiteit wel degelijk een toegevoegde waarde kunnen hebben. Een mogelijke oplossing is de inzet van het Protocol Ontwerpersdiensten zoals dat door de gemeente Rotterdam is ontwikkeld en dat is gericht op een open en toegankelijke selec-

tiecultuur. Wij adviseren om deze manier van werken te onderzoeken en aan te geven of deze een bredere toepassing in Nederland kan vinden.

We adviseren verder aan het ministerie EZK en de vier branche- en beroepsorganisaties (BNA, BNSP, NVTL en BNI) het effect van het Programma Beter Aanbesteden gezamenlijk te evalueren, specifiek voor de inkoop van ontwerpdiensten. Bijzondere aandacht daarbij verdient de effectiviteit van de Richtlijn Gezonde Architectenselecties. Deze is opgenomen in de Handreiking Tenderkostenvergoeding die staatssecretaris Keijzer (EZK) in 2018 aan de Tweede Kamer heeft aangeboden. De richtlijn draagt er onder meer toe bij dat ontwerpers proportioneel worden betaald voor geleverd ontwerpwerk tijdens de tender of prijsvraag. Probleem hierbij is dat deze handreiking niet verplicht is en de indruk bestaat dat deze in de praktijk niet altijd goed wordt nageleefd.

Met name jonge ontwerpers missen de boot omdat zij nog niet over voldoende referentieprojecten beschikken terwijl zij wel over de gewenste vaardigheden en inzichten beschikken.

4

De inhoud van de nieuwe ARO

Naar een stimuleringsprogramma ruimtelijk ontwerp

In het voorgaande hoofdstuk is aangegeven hoe het Rijk haar eigen rol op het gebied van ruimtelijke kwaliteitszorg invulling kan geven. Ook de ARO kan hieraan haar specifieke bijdrage leveren en daarmee toegevoegde waarde hebben. De inzet daarbij is erop gericht om van het geheel meer te maken dan de som der delen. Concreet: de middelen die het Rijk verdeelt – intern en extern – moeten zo worden ingezet dat de doelstelling van een rijker, schoner en hechter Nederland binnen bereik komt. Om dat te bereiken adviseert het CRa om van de ARO een krachtig en samenhangend stimuleringsprogramma te maken. De kernbegrippen daarbij zijn ontwerpkracht, samenwerking en onderwijs.

Het aanreiken van ontwerpkracht voor regionale en lokale vraagstukken

Op regionaal en lokaal niveau is veel behoefte aan kennis en capaciteit om de vraagstukken die een ruimtelijke impact hebben goed in te passen. Het Rijk kan de andere overheden hierin op verschillende manieren bijstaan. We onderscheiden drie instrumenten:

1. het versterken van de kwaliteit van het publieke opdrachtgeverschap op regionaal en lokaal niveau;
2. de inzet van ontwerpend onderzoek bij de aanpak van urgente maatschappelijke opgaven;
3. het onderzoeken van de mogelijkheden van de werkwijze van de Vlaamse 'Open Oproep' voor Nederland.

Deze instrumenten worden op de volgende pagina's verder uitgewerkt.

De middelen die het Rijk verdeelt moeten zo worden ingezet dat de doelstelling van een rijker, schoner en hechter Nederland binnen bereik komt.

Advies 1

Versterk de kwaliteit van het publiek opdrachtgeverschap op regionaal en lokaal niveau

Momenteel worden in regionaal verband diverse investerings- en uitvoeringsprogramma's uitgewerkt. Denk bijvoorbeeld aan de regionale energiestrategieën maar ook aan de beleidskaders voor de woningbouw-opgave (waar onder meer NEPROM en BZK samen aan werken), voortvloeiend uit de regionale Woondeals en de Uitvoeringsagenda van de NOVI. Vaak gaat het om complexe opgaven waarbij meerdere partijen zijn betrokken en uiteenlopende belangen en vraagstukken moeten worden gecombineerd in één uitvoeringsperspectief. In de regio's bestaat veel behoefte aan goede leidraden en juist de regionale schaal leent zich voor het verbinden van verschillende opgaven. De nadruk ligt daarbij op het versterken van bestaande situaties en gebouwde omgevingen.

Wij adviseren de verantwoordelijke departementen van BZK, OCW, IenW en LNV om als voorwaarde te stellen dat er gebruik wordt gemaakt van ontwerpkracht bij de formulering van het programma. Ruimtelijk ontwerpers kunnen hier met hun creativiteit, verbeeldingskracht en het schakelen tussen verschillende schaalniveaus zo een belangrijke toegevoegde waarde hebben. Zij maken in beeld en woord inzichtelijk hoe de vraagstukken op elkaar inwerken en waar koppelingen liggen.

De departementen kunnen samen met de provincies de betreffende regionale programma's in beeld brengen en hieraan een krachtig en meerjarig stimuleringsprogramma/beleid koppelen door per regio multidisciplinaire ontwerpteams in te stellen (architectuur, stedenbouw, landschapsarchitectuur).

De begeleiding van de ontwerpers vraagt van Rijkszijde om voldoende kennis en kunde. Deze kan worden geboden kan door het instellen van een Rijksbureau voor Omgevingskwaliteit (zie het CRA-advies 'Verder met de Verklaring van Davos'). Dit bureau die door alle disciplines en vraagstukken heen invulling aan de ambitie om te komen tot een Rijksbreed gedragen omgevingsbeleid. De belangrijkste taak is daarbij de diverse maatschappelijke opgaven die bij de verschillende ministeries belegd zijn te verbinden, bijvoorbeeld door scenario's en verkenningen. Binnen het

bureau worden voldoende kennis en kunde gebundeld om de uitgangspunten van de Verklaring van Davos te verbinden met nationale, provinciale en gemeentelijke doelen. Het CRA en de Raad voor Cultuur kunnen hierbij een adviesfunctie vervullen.

Omgevingskwaliteit geldt hierbij als expliciete doelstelling waarbij er een duidelijk profiel en een duidelijke opdracht komt voor de ontwerpers. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de verankering van het ontwerp (en de rol van de ontwerpers) in de daadwerkelijke realisatie van de uitvoeringsprogramma's. Daarmee wordt voorkomen dat aan de gewenste en overeengekomen kwaliteit in de uitvoeringsfase toch weer afbreuk wordt gedaan.

De belangrijkste taak van het Rijksbureau is de diverse maatschappelijke opgaven die bij de verschillende ministeries belegd zijn te verbinden.

Advies 2

Zet ontwerpend onderzoek in bij de aanpak van urgente maatschappelijke opgaven

Ontwerpend onderzoek kan tevens worden ingezet om antwoord te geven op actuele prangende kwesties die veel invloed hebben op de inrichting van de leefomgeving. Zij worden verkend door een ruimtelijke bril en vervolgens wordt met design thinking gewerkt aan mogelijke oplossingen. Deze oplossingen worden vervolgens ter hand genomen door de verantwoordelijke publieke en private partijen.

Een voorbeeld van een thema dat uitwerking verdient, is de toepassing van houtbouw om de uitstoot van CO₂ en stikstof te verlagen. Hier liggen kansen voor modulair, circulair en inclusief bouwen (zie het rapport van de Commissie Remkes, 'Niet alles kan'). Maar ook onderwerpen als gezondheid, energie, bevolkingskrimp, inclusiviteit en stikstof kunnen nader worden onderzocht – juist ook in hun onderlinge samenhang. In aansluiting op de huidige Corona-crisis is het bovendien zaak om nu al na te denken over de inrichting van de anderhalve metersamenleving. Wat heeft deze crisis voor gevolgen voor de manieren waarop we wonen, werken, onszelf vervoeren en elkaar ontmoeten?

We richten dit advies aan alle verantwoordelijke departementen (onder andere BZK, IenW, LNV, EZK en OCW). Zij brengen de kwesties die nu om antwoorden vragen gezamenlijk in kaart. Ook de regio's die bij advies 3 werden genoemd, kunnen suggesties voor onderwerpen aandragen.

Waar mogelijk worden ook de urgente thema's en opgaven gekoppeld om daarmee de sectorale 'verkokering' te doorbreken. Met dit soort onderzoek wordt mede de basis gelegd voor nieuw beleid en eventueel aangepaste wet- en regelgeving. Ontwerpers werken hierbij onderzoekend, agenderend, formulerend en richtinggevend. De resultaten worden breed gedeeld zodat kennis wordt opgeschaald en toegepast in de dagelijkse praktijk. Zo wordt voorkomen dat iedereen zelf het wiel uitvindt.

Prijsvragen en pilots

Een belangrijk instrument dat hierbij kan worden ingezet zijn prijsvragen en pilots. De afgelopen jaren hebben we een toename gezien van het aantal prijsvragen die zijn georganiseerd vanuit het College van Rijksadviseurs (de uitvoering berustte veelal bij Architectuur Lokaal). Het bijzondere hierbij is dat in veel gevallen domeinen met elkaar zijn verbonden die voorheen min of meer gescheiden waren. Denk bijvoorbeeld aan wonen en zorg, wonen en vluchtelingen en de plattelandsontwikkeling. Deze prijsvragen en pilots dragen ook bij aan de beleidsontwikkeling en –toetsing van de betrokken departementen. Ze zijn geen doel op zich maar een middel om de ruimtelijke inrichting met partners uit verschillende domeinen beter te verankeren.

Naast de prijsvragen en pilots over landelijke thema's hebben CRA en Atelier Rijksbouwmeester de afgelopen tijd de nodige betrokkenheid gehad bij lokale en regionale opgaven (mits er sprake was van een inhoudelijke of procesmatige verbinding naar het Rijk). Dit gebeurde onder meer met Young Innovators Programma, een programma waarmee jonge ontwerpers via ontwerpend onderzoek lokale vraagstukken analyseren en met oplossingen komen. De werkwijze van de Rijksbouwmeester (omarm de complexiteit, haal partijen bij elkaar, zet ontwerpkracht in) wordt door betrokkenen zeer gewaardeerd en zorgt in veel gevallen voor versnelling en doorzettingskracht. Door anderen te laten reflecteren op de vraagstelling in een bepaald gebied wordt de uitvraag scherper en ontstaat het eerste draagvlak voor samenwerking. Verder worden er prijsvragen georganiseerd door andere onderdelen van het Rijk, zoals het Rijksvastgoedbedrijf. De Rijksbouwmeester vervult hierbij een adviserende rol.

Ook de komende tijd zijn er onderwerpen die zich voor een verkenning met prijsvragen en pilots lenen. Denk bijvoorbeeld aan de toekomst van de woningmarkt (toegankelijkheid, flexibilisering, onderkant van de markt), de diversiteit van de samenleving (hoe komt er werkelijk oog voor de wensen van Nederlanders met een migratieachtergrond) en het aardgasvrij maken van onze woonwijken. Het zijn onderwerpen waarin meerdere domeinen samenkomen en zich daardoor lenen voor verkenning door de samenwerkende departementen. Belangrijk daarbij is dat oplossingen in het ene domein niet het probleem in een ander domein mogen vergroten.

Belangrijk is dat oplossingen in het ene domein niet het probleem in een ander domein mogen vergroten.

Onderwerpen als gezondheid, energie, bevolkingskrimp, inclusiviteit en stikstof kunnen nader worden onderzocht – juist ook in hun onderlinge samenhang.

Advies 3

Onderzoek de mogelijkheden van werkwijze van de Vlaamse ‘Open Oproep’ voor Nederland

In de markt voor ontwerpdiensten gaat het om het aanbod (wat leveren ontwerpers) maar zeker ook om de vraag. Hier ligt voor het publiek opdrachtgeverschap een sleutelrol weggelegd. Dit opdrachtgeverschap moet op een fundamenteel andere manier worden ingevuld, in de geest van de Verklaring van Davos. Dit vergt een ingrijpende inhaalslag. Veel capaciteit op het gebied van ruimtelijke kwaliteitszorg is de afgelopen jaren weggefallen bij gemeenten, van groot tot klein.

Een instrument dat kan bijdragen om de situatie te verbeteren is de ‘Open Oproep’ zoals die wordt gebruikt in Vlaanderen (niet te verwarren met de Open Oproep zoals deze door Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie nu al wordt ingezet). De Vlaamse Open Oproep is gericht op bouwopdrachten, van de uitvraag tot en met de realisatie, waarbij lokale overheden maar ook schoolbesturen, rechtbanken en culturele instellingen optreden als opdrachtgever.

Een consequent gebruik hiervan in Nederland is wenselijk. Een enkel initiatief loopt al, zoals de Open Oproep die de gemeente Rotterdam organiseert. Dit verdient navolging. Het mes snijdt daarbij aan twee kanten. Publieke opdrachtgevers leren om de goede vragen te stellen, het gewenste ambitieniveau te formuleren en de geleverde kwaliteiten te herkennen. Daarnaast helpt de methode jonge ontwerp bureaus om hun portefeuille te ontwikkelen en zich te presenteren in de markt.

Dit advies wordt gericht aan de ministeries van OCW en BZK. Zij analyseren en onderzoeken de Open Oproep en kijken wat deze voor Nederland kan betekenen en dan met name voor de opdrachten van gemeentes en instellingen die zelf niet de ontwerpkracht/kennis hebben, maar wel hoge ambities hebben. Zij worden op deze manier gekoppeld aan ontwerpers en begeleid in het proces van initiatie tot eindproduct.

Belangrijke aandachtspunten zijn onder meer de inzichtelijkheid voor de deelnemers, de online publicatie van nieuwe initiatieven, de selectiecriteria, de gevraagde prestaties en het honorarium. De mogelijkheden die het protocol Ontwerperselecties van de gemeente Rotterdam biedt, worden ook meegenomen.

Het CRa brengt op dit moment de betekenis, de positionering en de randvoorwaarden van de Open Oproep voor Nederland in kaart.

Het versterken van de samenwerking in de keten van ruimtelijke kwaliteitszorg

Het Rijk heeft haar eigen verantwoordelijkheid voor het versterken van de ruimtelijke kwaliteit in Nederland maar zij kan deze ambitie niet alleen waarmaken. Samenwerking tussen alle betrokken partijen is van essentieel belang.

De Vlaamse Open Oproep is gericht op bouwopdrachten, van de uitvraag tot en met de realisatie, waarbij lokale overheden maar ook schoolbesturen, rechtbanken en culturele instellingen optreden als opdrachtgever.

Advies 4

Zet in op een Rijksbreed commitment en de samenwerking van departementen

De inhoud van de ARO is in de voorgaande hoofdstukken aan bod gekomen en in concrete programma-acties uitgewerkt. Indachtig de optimistische toonzetting van Panorama Nederland – ‘De krachtigste motor van verandering is het oproepen van het verlangen naar verandering’ – kan de ARO handvatten aanreiken om de grote ontwerpogaven waar Nederland voor staat krachtig op te pakken. Vanuit de ambitie om het maatschappelijk welzijn en de vooruitgang te bevorderen.

Resteert een belangrijk procesmatig aandachtspunt: de ondertekening van de Actieagenda. Passend bij de scope van de ARO – de integrale ruimtelijke kwaliteit van de Nederland en de Rijksbrede verantwoordelijkheid daarvoor – adviseren wij om de ARO voor de komende beleidsperiode te laten ondertekenen door alle departementen. Hiermee geeft de ARO het duidelijke signaal af dat het Rijk zich in alle domeinen betrokken voelt bij de manier waarop onze leefomgeving wordt ingericht. De inzet is dat de inhoudelijke acties die wij voorstellen door alle departementen worden overgenomen. Hiermee wordt een eerste fundament gelegd onder de interdepartementale samenwerking binnen het Rijk.

Vervolgens is het zaak dat deze samenwerking goed wordt gemonitord zodat de ARO daadwerkelijk als een krachtig stimuleringsprogramma kan werken. We stellen voor dat de DG Bestuur, Ruimte en Wonen van het ministerie van BZK, in samenwerking met de DG Cultuur en Media van het ministerie van OCW, deze rol op zich neemt. Zij worden gezamenlijk verantwoordelijk voor de relatie tussen het Omgevingsbeleid en het Cultuurbeleid van het Rijk en de uitwerking van de ARO, in inhoudelijk, beleids- en procesmatig opzicht. De Rijksbouwmeester en het CRA krijgen hierin een inhoudelijk adviserende rol.

Door de ARO voor de komende beleidsperiode te laten ondertekenen door alle departementen geeft de ARO het duidelijke signaal af dat het Rijk zich in alle domeinen betrokken voelt bij de manier waarop onze leefomgeving wordt ingericht.

Advies 5

Stimuleer de multidisciplinaire kennisontwikkeling en -deling

Innovatie en kwaliteitsverbetering zijn bij uitstek gebaat bij kennisontwikkeling en –overdracht. Op dat gebied lopen al veel initiatieven. Zo vindt in de ontwerpsector al veel onderzoek plaats. Zie bijvoorbeeld het werk van BNA Onderzoek, de Open Oproepen van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en de prijsvragen van het CRA. Deze projecten leveren veel kennis op maar deze kunnen nog verder worden gebracht – zodat er ook concrete opdrachten voor ontwerpers uit voortkomen en zodoende bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit van Nederland. De uitdaging voor de toekomst zit hem verder in het tot stand brengen van ‘crossovers’, zoals we zien bij Panorama NL, BNA-Onderzoek, Stad van de Toekomst en Regio van de Toekomst en life long learning. Het samenwerken in multidisciplinair samengestelde teams speelt hierbij een belangrijke rol; partijen leren zo elkaars taal te spreken.

Een belangrijke rol is hierbij weggelegd voor de kennis- en opleidingsinstituten in het ruimtelijk deel van de creatieve industrie. Zij kunnen zorgen voor de uitwisseling van kennis en projecten en de verbinding met de uitvoerende ontwerp- en bouwpraktijk. Dat vergt wel een intensievere samenwerking rondom de inhoud die hiervoor is geschetst: de toekomstige ruimtelijke inrichting van Nederland, waarbij design thinking centraal staat. Hier is nog winst te behalen, met name in de samenwerking binnen het netwerk van de zogenaamde lead partners in het ruimtelijk stimuleringsbeleid van het Rijk.

Dit advies wordt gericht aan de opstellers van de ARO, de ministeries van OCW en BZK. Zij dragen met de lead partners gezamenlijk zorg voor een verbeterde kennisontwikkeling en –deling.

Het bevorderen van de kwaliteit van het ontwerponderwijs

Om ontwerpers op een goede manier in staat te stellen een bijdrage te leveren aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken moeten zij over voldoende kennis en competenties beschikken. Daarom verdient het ontwerponderwijs eveneens een plek in de ARO.

Advies 6

Ontwikkel een visie op de veranderende maatschappelijke opgaven in relatie tot het regulier onderwijs, de beroepservaringsperiode en life long learning (Wet op de architectentitel)

De inzet van ruimtelijk ontwerpers bij de aanstaande ‘grote verbouwing’ van Nederland is essentieel, zoals hierboven is betoogd. Willen de vier ruimtelijke disciplines die ambitie kunnen waarmaken dat is het noodzakelijk om de gevraagde kennis en competenties goed te verankeren in het reguliere onderwijs, de beroepservaringsperiode en life long learning.

De beroepservaringsperiode is pas sedert enkele jaren geleden verplicht maar heeft zich inmiddels bewezen als een belangrijke aanvulling op het reguliere onderwijs. Life learning is in de ontwerperswereld echter nog niet duidelijk uitgekristalliseerd. Lifelong learning betekent het constant blijven opdoen van nieuwe kennis en competenties vanuit de eigen motivatie. Ontwerpers hebben hier zeer uiteenlopende beelden bij. Voor de een is een cursus gelijk aan het invullen van de verplichte uren, een ander vindt het lezen van een vakboek al voldoende. Tegelijkertijd wordt lifelong learning door de veranderende maatschappelijke opgaven en de komst van nieuwe technologieën alleen nog maar belangrijker. De relatie en samenhang tussen het reguliere onderwijs, de nog jonge beroepservaringsperiode en de nog weinig doorzichtige lifelong learning verdient meer visie en structuur.

In het advies ‘Ruimte in Transitie’¹ werden nog enkele andere relevante constatering gedaan. Enerzijds is de markt van life long learning nog weinig inzichtelijk, anderzijds blijkt onder ontwerpers behoefte te bestaan aan een vrijwillige publicatie van de gevolgde bij- en nascholing in het openbare gedeelte van het Architectenregister. Ontwerpers hebben hier zelf een belangrijke eigen verantwoordelijkheid in. Juist waar het gaat om de specifieke vaardigheden van ontwerpers zou ook de permanente beroepsopleiding hierop moeten aansluiten. Daarnaast werd in dit advies gepleit voor het stimuleren van het ondernemerschap in het reguliere onderwijs. De attitude van het ondernemerschap kan reeds tijdens de reguliere ontweropleiding onder de aandacht worden gebracht.

Ons advies luidt dat Bureau Architectenregister, de onderwijsinstellingen en de branche- en beroepsorganisaties een visie ontwikkelen - in opdracht van de Minister van OCW als eerstverantwoordelijk minister voor het architectuuronderwijs en de Wet op de architectentitel- over de gewenste samenhang tussen het reguliere onderwijs, de beroepservaringsperiode en lifelong learning. Zij doen onderzoek naar de grote maatschappelijke opgaven en brengen in beeld welke competenties en vaardigheden belangrijk zijn en hoe deze een plek kunnen krijgen in de curricula (zowel tijdens de opleidingen, de beroepservaringsperiode als erna).

Dit onderzoek bevat een pilot of experiment voor het actief stimuleren en registreren van activiteiten van life long learning. Het Bureau Architectenregister zal hierbij in samenwerking met de vier branche- en beroepsorganisaties voor een beperkt aantal ontwerpers in meerdere ruimtelijke disciplines de behoefte aan life long learning verkennen. Het Bureau Architectenregister brengt daarbij in beeld welke opleidingen op het gebied van life long learning er nu reeds bestaan en aan welke opleidingen er juist behoefte bestaat.

In een volgende fase zal het Bureau Architectenregister de kwaliteit van de aangeboden opleidingen en de aanbieders toetsen. Daaruit vloeit mogelijk het actualiseren van de begintermen van beroepspraktijk uit voort.

Tot slot signaleren wij met enige regelmaat interessante initiatieven die de impact van het onderwijs, beroepservaring en life long learning verdiepen. Het gaat hier om initiatieven waarbij meerdere partijen op een vernieuwende wijze samenwerken. Voorbeelden hiervan zijn de Dag van de Jonge Ontwerper die sedert 2019 georganiseerd wordt door Arcam, Stichting PEP, Archiprix en BNA. Ook vermeldenswaard is het recente initiatief van de Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit van de Provincie Utrecht om een ruimtelijk traineeprogramma ARO op te zetten. Hierbij werken jonge ontwerpers – naar analogie van het rijkstraineeship – in drie overheidslagen en doen daar beroepservaring. Het CRA adviseert voor dit soort initiatieven ruimte te creëren.

Lifelong learning wordt door de veranderende maatschappelijke opgaven en de komst van nieuwe technologieën alleen nog maar belangrijker.

1. Ruimte in Transitie, februari 2020, opgesteld door Atelier Rijksbouwmeester in samenwerking met Architectenregister, BNA, BNSP, NVTL, BNI en Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie.

